

EL 18 DE JULIOL ES COMPLEIX EL CENTENARI DEL NAIXEMENT DEL PERIODISTA

Josep Escuder, un català infatigable

XEVI CAMPRUBÍ

Escuder va emigrar als 22 anys als EUA, on va aprendre l'ofici de periodista i compaginador. Als anys trenta modernitzaria la premsa a 'Última Hora' i 'La Batalla'. L'article es complementa amb la crítica del llibre de la històrica militant del POUM, Otilia Castellví i un altre d'Irene Polo (pàg. XIII), companya a 'Última Hora'.

Amb aspecte cansat, pels volts de dos quarts d'onze del matí de l'11 d'octubre del 1938, Josep Escuder compareix davant el Tribunal Especial d'Espionatge i Alta Traïció, òrgan acabat de crear pel govern de la República per jutjar l'actuació del POUM durant els anomenats Fets de Maig. Sobre Josep Escuder, com a director tècnic del diari *La Batalla*, pesa el càrrec d'haver instigat la revolta dels obrers a través de les planes d'aquesta publicació. A prop seu, dipositat sobre el banc dels acusats, un retrat d'Andreu Nin serveix per recordar al tribunal que, el que havia estat secretari polític del POUM, resta encara desaparegut. Josep Escuder, empal·lidit per la fatiga però amb la correcció d'un home amant del bon vestir, es disposa a contestar les preguntes del tribunal. "Té la bondat de dir-me la missió que tenia a *La Batalla*", pregunta Josep Gomis, el fiscal. "El meu càrrec era -respon Escuder- el de reorganitzar tot el diari en el seu aspecte tècnic, que no es perdessin correus, que la presentació fos més viva, més moderna. Vaig organitzar el treball perquè els redactors poguessin fer més feina pràctica. A mi em donaven totes les còpies, el material i jo ho enviava a la impremta. A les nits em quedava allà fins que es tancava el diari perquè no es perdés el correu. Jo vigilava que cada pàgina tingués la presentació, les fotografies, l'interès, en fi, que tot diari ha de tenir".

Josep Escuder, amb la foto d'Andreu Nin al costat, en el judici contra el POUM del 1938

Fotomuntatge amb la imatge i la signatura d'Escuder

Josep Escuder està empresonat des del 16 de juny del 1937, dia en què *La Batalla*, òrgan central del Partit Obrer d'Unificació Marxista, va ser clausurada per ordre del govern de la República. Escuder va ser arrestat en el lloc on, d'alguna manera, tenia la trinxera des de la qual lluitava

contra el feixisme: la redacció del diari. Des de poc després d'iniciada la guerra *La Batalla* sortia cada matí d'un local situat en un estret i ombrívol carrer de Ciutat Vella, el de Banys Nous. Aquell 16 de juny, però, tot s'havia girat contra el POUM i els seus militants. Andreu Nin va ser apresat i

ningú del seu entorn proper en va saber mai més res. El POUM, acusat d'estar sota les ordres de Franco i d'haver trait la República, va ser suprimit. Per aquesta raó, passats ja uns mesos, Josep Escuder intenta defensar-se davant el tribunal que el jutja. Però, qui era i d'on venia aquest home? Com va esdevenir periodista? Per esbrinar-ho seguim-li les passes des de bon principi.

EL JOVE ESCUDER ALS EUA

Josep Escuder i Pobés va néixer a Barcelona el 18 de juliol del 1903. De la seva infantesa poca cosa en sabem, només que provenia d'una família que es dedicava a vendre cafè i que una afecció primerenca per la pintura el va portar a estudiar a l'Acadèmia de Belles Arts. El jove Escuder devia ser un noi amant de la llibertat i, per això, l'any 1925, cansat de suportar la situació imposada per la dictadura de Primo de Rivera, va decidir provar sort als Estats Units. Tenia, aleshores, 22 anys.

A Nova York va conèixer América González, una estudiant de Florida, amb la qual més tard es casaria. América, o Skippy, com l'anomenava ell, era filla d'un cubà propietari de *La Prensa*, un diari novaiorquès escrit en castellà. Josep Escuder hi va entrar a treballar l'any 1927 i, ben aviat, hi va posar en pràctica la tècnica del rotogravat. Aquell, probablement, va ser l'any del seu inici en el món del periodisme.

Dos anys després la deessa

Fortuna va començar a acaronar les galtes d'aquest intrèpid català. Així, Josep Escuder va trobar feina al *New York World*, el prestigiós diari les brides del qual Joseph Pulitzer havia agafat l'any 1883. Més tard, Escuder treballaria per la North America Newspaper Alliance fent articles destinats a Amèrica del Sud. D'aquesta forma, va aprendre a fer periodisme en el modern estil americà; estil que ben aviat portaria cap a Catalunya.

En efecte, la tardor de 1935, acompanyat per la seva dona, va tornar a Barcelona. En principi havia vingut per estar al costat de la seva mare, que estava molt malalta, però ben aviat, la necessitat de trobar feina es va fer evident. Per les memòries de Víctor Alba sabem que als Estats Units Josep Escuder havia conegut gent trotskista, de manera que algú li devia aconsellar dirigir-se a Andreu Nin qui, per la seva banda, el va presentar a Narcís Molins i Fàbrega, home bon coneixedor de la premsa barcelonina. Així, Josep Escuder va convertir-se en el cap de redacció d'*Última Hora*, un diari que acabava de sortir.

El primer número d'*Última Hora* va aparèixer el 18 d'octubre de 1935. Es tractava d'un diari de tarda vinculat a ERC. La tesi doctoral del professor d'història del periodisme Enric Marín recull els trets essencials d'*Última Hora* i destaca l'aportació que hi va fer Josep Escuder. "Aquest diari marca una fita dins la història de la premsa catalana. És el signe més evident de la síntesi d'avantguardisme i tradició periodística autòctona que s'estava produint en els anys del cicle republicà. Els criteris de compaginació introduïts a *Última Hora* per Josep Escuder, que s'inspirà en les innovacions de la premsa dels Estats Units, varen suposar una veritable revolució en la premsa catalana".

A la redacció d'*Última Hora*, situada a la ronda Universitat, Escuder va coincidir amb gran part de l'elit periodística del moment, entre la qual hi havia Josep Maria Lladó i Irene Polo. Anys més tard, Andreu Avel·lí Artís, més conegut com a *Semporna*, recordava en un article la forma de ser i de treballar de qui havia estat el seu cap de redacció. "La seva influència fou decisiva en la transformació, en la modernització de tota la premsa local, la catalana i la castellana, que aleshores obeïa a cànons tradicionals i rudimentaris. *Última Hora*, el diari de l'Escuder, significà una manera nova d'enfocar el periodisme. Josep Escuder tenia tota l'aparença d'un senyoret; pels tallers es movia sempre en mànigues de camisa i armilla i amb un cigar havà entre els dits".

Tot i així, Josep Escuder no devia estar gaire a gust a Barcelona ja que vuit mesos després, potser per no perdre

▶▶▶

EL 18 DE JULIOL ES COMPLEIX EL CENTENARI DEL NAIXEMENT DEL PERIODISTA

els drets d'entrada, va decidir tornar als Estats Units. L'11 de juny del 1936 els companys d'Última Hora li feien un sopar de comiat al restaurant Petit Miramar de la Barceloneta. Així, entre popets saltejats i pollastre rostit, Escuder s'acomiadava de Barcelona. La seva marxa, però, no seria encara la definitiva.

Al cap d'un mes d'instal·lar-se als Estats Units va esclatar la Guerra Civil Espanyola i, arran d'aquest fet, el desembre del 1936 la North America Newspaper Alliance el va enviar a Barcelona com a corresponent. Aquesta vegada, però, en arribar a la ciutat Escuder, de la mà un cop més de Molins i Fàbrega, va entrar com a compaginador al diari del POUM. Deixem, però, que sigui ell mateix qui, en comparèixer davant el Tribunal Especial l'octubre del 1938, ho expliqui. "De quina forma va ingressar vostè a 'La Batalla'?", pregunta el fiscal. "Vaig venir aquí i vaig ingressar al POUM -respon Escuder- perquè jo coneixia tots els que el dirigien i m'inspiraven una confiança absoluta, com a socialista i creient que el POUM tenia les posicions lògiques, que em semblaven a mi correctes".

Des del 1922 i en diverses etapes La Batalla havia estat un setmanari obrer vinculat a la revista de Joaquim Maurín, al llarg del seu període dins la CNT, el PCE, el BOC i, finalment, el POUM. L'agost del 1936 La Batalla va començar a sortir amb periodicitat diària. A partir d'aleshores, la reorganització de la publicació va anar a càrrec de Josep Rebull, un pounista que ja s'ocupava de l'administració del setmanari des de l'octubre del 1934. Per Rebull, la incorporació de

Portada del diari 'La Batalla' del març del 1937

Josep Escuder com a director tècnic va ser molt positiva: "Era un especialista en qüestions gràfiques i, amb gran satisfacció de tots, va modernitzar la composició de les pàgines". Per altra banda, Víctor Alba, periodista que va coincidir amb Escuder tant a Última Hora com a La Batalla, reconeixia la seva influència en la manera de fer periodisme en aquella època. "L'Escuder va fer dues coses. Primer de tot la presentació, molt més viva; després, va acostumar-nos a una cosa que no es feia: les cinc o deu primeres línies han de contenir tota la notícia i

després ve l'ampliació. També, ens va acostumar a fer els reportatges aprofundint més".

Josep Escuder es va ocupar de confeccionar La Batalla fins, com hem vist, el 16 de juny del 1937, dia en què la Policia de Seguretat General va tancar el diari i va detenir-lo juntament amb els membres del comitè executiu del POUM. D'aquesta manera, arribem al 22 d'octubre del 1938, dia en què ell i sis companys més escolten la sentència del tribunal especial: "De tot l'actuat no es després com a provat que els acusats facilitessin als feixis-

L'11 de juny del 1936 els companys d'Última Hora li feien un sopar de comiat. La seva marxa no seria encara la definitiva

tes cap tipus d'informació o que hi hagin mantingut contactes. En canvi, es després que tots ells tenen una marcada significació antifeixista i que la seva actuació responia només a voler instaurar les seves pròpies concepcions socials". El tribunal, per tant, va absoldre els membres del comitè executiu del POUM del delicte de traïció, però els va condemnar per rebellió, en referència als Fets de Maig. Josep Escuder, tanmateix, no no formar part del comitè executiu, va ser absolt de tots els càrrecs i alliberat. Tan bon punt va sortir de la presó Escuder va tornar als Estats Units. Aquella experiència i, sobretot, l'assassinat d'Andreu Nin havien agreujat la seva salut.

Un cop arribat a Nova York, va continuar dedicant-se al periodisme treballant a Cine Mundial, una revista en castellà distribuïda a Amèrica del Sud. El temps lliure, això no obstant, el dedicava a la pintura. Tot i que la seva vida començava a prendre un nou aire, un nou deure el va re-

clamar: enmig de la Segona Guerra Mundial, Josep Escuder va ser cridat per l'Office of War Information i nomenat responsable de les emissions de la Voice of America per a la península Ibèrica.

Per fi, acabada la guerra, una nova etapa es va obrir davant seu. Escuder i la seva dona es van establir definitivament a Tampa i van poder dur una vida més relaxada. En els primers anys va donar lliçons d'art a la Jefferson Art School d'aquesta ciutat fins que, pels volts del 1956, es va associar amb un dissenyador de vitralls i, amb gran originalitat, va començar a pintar-ne. Josep Escuder, influït pels moviments abstractes, va desenvolupar un estil propi del vidre que ell anomenava pictorial mosaics. Encara avui és possible admirar els seus treballs en una desena d'esglésies i edificis de l'Estat de Florida.

Malgrat que hi pensava sovint, sobretot en llegir la revista Destino, Escuder era molt reticent a tornar a Catalunya. Una curta estada el 1965 li va permetre observar de prop la situació que es vivia sota el franquisme: "Cada vegada que penso en venir m'entra una por, una inseguretat interior", escrivia al seu amic Víctor Alba. Durant els darrers anys de la seva vida es lamentava d'haver perdut la fluïdesa de parlar i escriure la català. El final li va arribar el 24 de desembre del 1977, en patir un atac de cor mentre es trobava de viatge a Nova York. Un parell de mesos després la seva dona i els amics li van retre un homenatge a la First United Methodist Church de Tampa, església on, uns anys abans, havia pintat un dels seus vitralls.

ASSAIG

Otilia Castellví, *De les txexques de Barcelona a l'Alemanya nazi*. Quaderns Crema. Barcelona, 2003.

Guerra i exili

JOAN AGUT

L'hostilitat dels francesos xovinistes i despectius envers els refugiats de sota la ratlla dels Pirineus. Després d'uns mesos a París, on va ser ajudats per antics camarades del POUM i per algunes famílies catalanes, com la de Ferran Canyameres, van embarcar cap a Veneçuela, on Escuder tindria el seu únic fill i on iniciaria una nova vida.

El valor de les memòries d'Otilia Castellví consisteix en el fet que són el testimoni viu d'una dona senzilla i valerosa a la qual li tocà viure un drama que la depassava i que va superar per instint de supervivència. L'obra reflecteix, així mateix, la ignominia dels estalinistes, la duresa de cor dels francesos amb els refugiats catalans i espanyols i la bonhomia del poble alemany i el seu patiment com a víctima de la guerra, iniciada per Hitler amb el consentiment explícit de la població, que posteriorment en sofriria les conseqüències. *De les txexques de Barcelona a l'Alemanya nazi* és una obra remarkable, llegidora i emocionant com una novel·la.

Generalitat, presidit per Lluís Companys, es va revoltar contra el govern de dretes de Madrid, fruit de l'entesa entre Alejandro Lerroix i Gil Robles.

A l'esclat de la Guerra Civil Otilia Castellví era una activa militant del POUM, partit marxista però no integrat a la Internacional Comunista, resultat de la unió entre el BOC i Esquerra Comunista, dirigida per Andreu Nin. El mes de maig del 1937, en plena Guerra Civil, els comunistes del PSUC van iniciar una ofensiva contra el POUM i els seus dirigents, amb l'assassinat d'Andreu Nin i la persecució dels seus militants. Castellví, a conseqüència d'aquella lluita, fou empresonada en una txeca de Barcelona acusada de traïdora. Va ser tortura-

da i empresonada fins al dia abans que les tropes de Franco van entrar a Barcelona.

Amb el seu company sentimental i polític, Llorenç, la parella va viure uns mesos amagada en la Barcelona envaïda i humiliada pel terror feixista fins que l'agost del 1939 van poder passar a França.

L'INFERN DE FRANÇA

França, la pàtria de la llibertat, la igualtat i la fraternitat, els fou molt amarga. Castellví descriu l'infern dels camps de concentració d'Argelers i el malson de les presons de Perpinyà i Dijon. En esclatar la Segona Guerra Mundial, separada del seu company Llorenç, Castellví, després d'un breu pas per Luxemburg, va entrar a l'Alemanya nazi com a treballadora estrangera acompanyada

nyada de Linus Moulines, un jove intel·lectual del POUM, fidel enamorat i protector de la noia.

La sorpresa de la parella va ser que en la temuda Alemanya nazi la gent els tractava amb l'amabilitat i la consolidació que els francesos els havien negat. Com a treballadors estrangers van viure a Frankfurt, Darmstadt i Kimhiem, un poble a les ribes del Mosel, regió del cèlebre vi del mateix nom. A Alemanya hi van passar tota la guerra, fins i tot s'hi van casar, i foren testimonis dels brutals bombardejos aliats sobre les poblacions civils de la majoria de les ciutats del país. A la fi de la guerra, amb la il·lusió de tornar aviat a Catalunya, en Linus i Otilia van passar a França, on es van trobar per segona vegada amb